

УДК 378.6:7ХДАК]:[78(477.54-25):94"2022.02.24/2022.11"]
DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/74-1-7>

Тетяна БОЛЬШАКОВА,
orcid.org/0000-0001-7107-5083
заслужений діяч мистецтв України, професор,
декан факультету музичного мистецтва
Харківської державної академії культури
(Харків, Україна) bolshakova.tv28@gmail.com

СТУДЕНТОЦЕНТРОВАНИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ПРОЦЕС НА ФАКУЛЬТЕТІ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА ХДАК ЗА УМОВ ВОЄННИХ РЕАЛІЙ

У статті розкривається специфіка застосування студентоцентрованого підходу при підготовці фахівців-музикантів 1–3 рівнів вищої освіти за умов функціонування Харківської державної академії культури у прифронтовому місті.

Методологія статті поєднує окремі елементи емпіричного комплексу, зокрема спостереження, порівняння, моніторинг, а також індуктивно-дедуктивний метод та методи аналізу та синтезу, що дозволяє найбільш повно розкрити та вивчити проблему.

Метою статті є визначення проблем, які продиктовані воєнним станом в Україні (організація навчального процесу виключно онлайн, перебування багатьох здобувачів вищої освіти та частини викладачів за межами Харкова, особливості контактування викладачів, студентів та аспірантів) і пошук можливостей їх вирішення завдяки студентоцентрованому підходу до навчання.

Запропоновані шляхи вирішення проблем, пов'язаних з особливостями навчання під час війни у прифронтовому Харкові, мають бути корисними викладачам і студентам у навчальному процесі та під час проходження практики, оволодінні навичками гри на додатковому (обов'язковому) інструменті, виборі курсів за вибором тощо на факультеті музичного мистецтва Харківської державної академії культури (ХДАК). Постійне накопичення професорсько-викладацьким складом факультету досвіду поєднання онлайн та дистанційного навчання зі студентоцентрованим підходом неодноразово приносило високі результати, попри всі труднощі сьогодення, про що свідчить якісна результати атестаційних іспитів, продемонстровані студентами I та II ступенів вищої освіти, а також численні успішні захисти дисертацій аспірантами факультету музичного мистецтва в 2022–2024 рр.

Наукова новизна роботи полягає в усвідомленні проблем, з якими зіткнувся мистецький вищий навчальний заклад у роки війни, та пропозиціях щодо їх вирішення завдяки застосуванню студентоцентрованого підходу в навчальному процесі.

Практичне значення. Положення статті можуть бути використані в організації навчального процесу на факультетах музичного мистецтва та в музичних закладах вищої освіти.

Ключові слова: Харківська державна академія культури, факультет музичного мистецтва, студентоцентрований підхід у навчальному процесі, воєнні реалії, практика студентів та аспірантів, сучасні засоби комунікації.

Tetiana BOLSHAKOVA,
orcid.org/0000-0001-7107-5083
Honored Artist of Ukraine, Professor,
Dean of the Department of Music
Kharkiv State Academy of Culture
(Kharkiv, Ukraine) bolshakova.tv28@gmail.com

STUDENT-CENTERED EDUCATIONAL PROCESS AT THE DEPARTMENT OF MUSICAL ART OF THE KHSAC UNDER THE CONDITIONS OF WARTIME REALITIES

The purpose of the article is to identify the problems dictated by the state of war in Ukraine (the organization of the educational process exclusively online, the stay of many higher education applicants and some teachers outside Kharkiv, the peculiarities of the contact of teachers, students and graduate students) and to find the possibility of solving them thanks to the student-centered approach to education.

The methodology of the article combines some elements of the empirical complex, in particular observation, comparison, monitoring, as well as the inductive-deductive method and the methods of analysis and synthesis, which allows the most complete disclosure and study of the problem.

The results. The proposed ways of solving problems related to the peculiarities of education during the war in Kharkiv near the front should be useful to teachers and students in the educational process and during their practice, mastering

the skills of playing an additional (mandatory) instrument, choosing courses for by choice, etc. at the department of musical art of the KhSAK. The constant accumulation of experience of combining online and distance learning by the teaching staff of the faculty, in combination with the student-centered orientation of education, has repeatedly brought high results, despite all the difficulties of today, as evidenced by the high-quality results of attestation exams demonstrated by students of the 1st and 2nd levels of higher education, and as well as numerous successful dissertation defenses by our graduate students in 2022–2024.

The scientific novelty of the work consists in the awareness of the problems faced by the art institution of higher education during the war, and proposals for their solution thanks to the application of a student-centered approach in the educational process.

The practical significance. The materials of this article can be used in the organization of the educational process at department of musical art and in music institutions of higher education.

Key words: *Kharkiv State Academy of Culture, department of musical art, student-centered approach in the educational process, military realities, practice of students and graduate students, modern means of communication.*

Постановка проблеми. В останні роки з'явилося чимало наукових розвідок, присвячених особливостям студентоцентризованого підходу в сучасній українській вищій школі – важливої сучасної прогресивної тенденції, що розповсюдилася в багатьох країнах на різних континентах і є зараз одним із найпотужніших трендів. Проте, проблеми у вищій музичній освіті, що виникли з початком повномасштабної російсько-української війни в сфері вищої освіти України і, зокрема, в прифронтовому Харкові, потребують особливих, часом неординарних рішень, які, насамперед, стосуються студентоцентризованої орієнтації навчання. Цим пояснюється актуальність даної статті.

Аналіз досліджень, присвячених проблемам студентоцентризованої орієнтації навчання, свідчить про її актуальність і своєчасність за умов вимог, що постають перед закладами вищої освіти (далі ЗВО) за умов їх діяльності в мирний час. Зокрема, ця проблема неодноразово висвітлювалася в публікаціях у наукових журналах, що індексуються в міжнародній базі даних Scopus. Так, дослідниця К. О'Коннор, зосереджується на проблемі переходу викладання від так званого «інструктивістського», зосередженого на лекціях режиму, коли фокус зосереджується на тому, що роблять викладачі, до більш орієнтованого на студента «конструктивістського» підходу, орієнтованого на активне навчання та власне конструювання знань здобувачами вищої освіти (O'Connor, 2022).

На необхідності розвитку вміння студентів-музикантів використовувати свою майстерність у суспільно активних способах наголошують авторки Л. Коутс і Дж. Хілл. Зокрема, за результатами опитування студентів-виконавців британських ЗВО, вони вважають за потрібне і корисне отримання здобувачами більшої автономії від педагогів у виборі репертуару, а також більш щільної інтеграції та узгодження академічних і виконавських курсів (Coutts, 2023).

Ще одна дослідниця, К. Бойл, після вивчення досвіду працевлаштування студентів вищих

музичних ЗВО Великобританії доводить доцільність активного залучення студентів бакалавратури ще з молодших курсів до систематичного проведення занять з опанування гри на музичних інструментах і співу з учнями загальноосвітніх гімназій (Boyle, 2023).

Іспанські дослідники П. М. С. Іглесіас, Х. Відал-Пуга та М. Р. Піно-Жусте наголошують на тому, що за умов навчання online, яким зараз активно користуються здобувачі в цій країні, самооцінка та взаємооцінка знань та умінь студентами, що навчаються в одній групі, при гарантуванні анонімності є навіть ефективнішою, ніж оцінка викладача. Таким чином, самооцінювання та взаємне оцінювання мають стати основним аспектом процесів оцінювання студента у вищій освіті (Iglesias, 2022).

Стаття китайських авторів Чжан Ле-Сан і Ліан Бо-Ва присвячена проблемі адаптації студентоцентризованого навчання музики в цій країні до специфічних культурних і матеріально-технічних умов Китаю з великими за кількістю студентів класами, в яких відбувається навчання (Zhang, 2023).

В останні роки з'явилася й низка публікацій українських учених – представників вищої школи, присвячена висвітленню проблем і завдань, пов'язаних із специфікою застосування студентоцентризованого навчання в різних освітніх галузях: медичній (Капустник, 2020), педагогічній (Біляковська, 2023), лінгвістичній (Лазоренко, 2021) тощо. У працях цих та інших авторів велика увага приділяється переформатуванню поглядів на роль і значення педагога в процесі підготовки здобувачів. До числа таких розвідок належить і ґрунтовна стаття представників галузі документознавства – вчених із Харківської державної академії культури (далі ХДАК) Н. Кушнарєнко та А. Соляник (Кушнарєнко, 2022).

Відповідно до прогресивної стратегії студентоцентризованого навчання суттєво змінюються і його очікувані результати, пов'язані із активіза-

цією самостійності студентів при виборі індивідуальної освітньої траєкторії. Водночас, нині критично бракує праць, присвячених особливостям впровадження й застосування цієї новації в творчій сфері з урахуванням величезних викликів і проблем, пов'язаних із повномасштабною російською агресією, що постали як перед Україною як незалежною демократичною державою, так і практично в усіх сферах сьогоденного життя її громадян, зокрема й у сфері отримання українською молоддю вищої мистецької освіти, адже навіть у розвідках вітчизняних учених, опублікованих вже за часів великої війни, саме цей аспект, що дуже суттєво впливає і на організацію навчального процесу, і на зміни в можливостях здобувачів отримувати необхідні знання та напрацьовувати відповідні вміння й навички та демонструвати окреслені в двох (бакалаврській і магістерській) освітньо-професійних та в освітньо-науковій програмах, не розглядаються як окрема проблема.

У низці публікацій із зазначеної проблематики чітко формулюються вимоги до сучасного професорсько-викладацького складу вищої школи, а також окреслюються зміни, що нині відбуваються або мають відбутися у ставленні сьогоденних здобувачів вищої освіти до занять як таких і, ширше, до їх особистої відповідальності за ґрунтовність отриманих ними під час навчання знань, умінь і навичок. Так, визначення ролі сучасного педагога, чітко формулюється в статті Л. Гулої, яка, зокрема, наголошує, що «...за студентоцентрованого підходу не зменшується, а змінюється роль викладача, адже він має стати для студента референтною особистістю. Сучасний викладач перетворюється на систематизатора та коректора знань, керівника студентів у процесі засвоєння нової інформації. Тепер він має забезпечити більш високий рівень набуття різних компетенцій, консультування та мотивації тих, хто навчається, з питань саме критичного відбору інформації, організації адекватних навчальних ситуацій тощо» (Гула, 2020).

Водночас, як зазначається в колективній праці науковців із Харківського національного медичного університету, сутність студентоцентрованого підходу полягає в «істотному підвищенні відповідальності студента за планування навчання, взаємодію з педагогами та іншими учасниками освітнього процесу, дослідження і оцінку результатів. Більше за те, на відміну від класичної парадигми організації навчального процесу з традиційними дидактичними методами навчання, коли переважає контроль з боку вчителя і потреба лише засвоєння академічного контенту, тепер, при студентоцентрованому підході, провідними стають

відповідальність і активність студентів, їх певна незалежність у формуванні структури та обсягу навчальної інформації, вибору форм набуття знань та видів академічного контролю» (Капустник, 2020).

Здійснений аналіз наведених вище наукових праць з проблеми студентоцентрованого підходу в навчальному процесі дає можливість стверджувати, що практично всі розглянуті в них аспекти вельми щільно або напряду стосуються особливостей його впровадження факультеті музичного мистецтва ХДАК.

Мета статті полягає у виявленні проблем, продиктованих воєнним станом в Україні (організація навчального процесу виключно online, перебування багатьох здобувачів вищої освіти і низки викладачів поза Харковом, особливості контактування педагогів, студентів та аспірантів) і пошуку можливості їхнього вирішення саме завдяки студентоцентрованому підходу в навчанні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Узагальнюючи дворічний досвід студентоцентрованого навчання на факультеті музичного мистецтва ХДАК під час повномасштабної російської агресії, відзначимо, що реалії нашого сьогодення, зокрема ті, що обумовлюють особливості функціонування закладів вищої освіти в Харкові, місті яке входить до переліку територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих Російською Федерацією, затвердженому Наказом Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України 22 грудня 2022 року № 309 (із змінами, внесеними згідно з наказами Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій) (Про затвердження Переліку територій, 2022) призвели до певного переакцентування завдань у процесі набуття здобувачами необхідних загальних і фахових компетентностей, визначених відповідними Стандартами вищої освіти для здобувачів I – III рівнів вищої освіти за спеціальністю 025 – музичне мистецтво (Перший (бакалаврський) рівень вищої освіти, 2019; Другий (магістерський) рівень вищої освіти, 2020; Третій (освітньо-науковий) рівень вищої освіти, 2022) і засобів їхнього найбільш креативного вирішення за надскладних умов, що супроводжують нині навчальний процес у нашому місті (неможливість занять offline, дуже значні обмеження в концертно-виконавській сфері, несподівані відключення електрики, перебої інтернет- і телефонного зв'язку, постійна ймовірність ракетних обстрілів, руйнацій, загибелі людей). Враховуючи те, що переважна більшість студентського контингенту факультету музичного мистецтва

Харківської державної академії культури є мешканцями Лівобережної України, насамперед Харківської, Донецької, Луганської, Сумської, Дніпропетровської, Запорізької та ін. областей, тобто саме тих регіонів, які безпосередньо стикнулися з російської агресією і окупацією територій, стає цілком зрозуміле і виправдане вже дворічне перебування значної частини студентів, деяких аспірантів і випускників ХДАК 2022–2024 рр. за кордоном, де, волею долі, багатьма з них провадиться активна творчо-волонтерська діяльність як солістів-інструменталістів і вокалістів, організаторів і керівників творчих колективів, диригентів, викладачів у місцевих загальноосвітніх і спеціальних музичних навчальних закладах тощо.

Як приклад можна навести активну виконавську і волонтерську діяльність у Швейцарії студента бакалавратури факультету музичного мистецтва ХДАК Олексія Яцюка, який є активним учасником Українського культурного центру «Prostir», організованого півтора роки тому в Люцерні. Завідувач кафедри хорового диригування та академічного співу ХДАК кандидат мистецтвознавства, доцент В. Бойко зазначає, що «з моменту заснування культурний центр “Prostir” допоміг близько 800 дорослим та дітям. Серед них є і вихованці хору “Prostir” <...>. Благодійний концерт “Харків-Бенефіс”, організований на знак солідарності з цивільним населенням героїчного міста Харкова у співпраці з Карітасом Швейцарії, Посольством України в Швейцарії, Культурно-конгресовим центром м. Люцерна та Люцернським фестивалем. Просвітницька та концертна діяльність хорового колективу Українського культурного центру “Prostir” (художній керівник та диригент – Олексій Яцюк) віддзеркалює загальні тенденції, якими позначений розвиток сучасного хорового мистецтва, що вирізняється також самобутніми рисами і має своїм підґрунтям традиції музичної культури Слобожанщини» (Бойко, 2023 : 171).

Чимало інтернет-сторінок студентів та аспірантів факультету музичного мистецтва ХДАК нині рясніють їхніми численними дописами, світлинами афіш, відеоматеріалами, відгуками у пресі про їхні потужні творчі успіхи в різних країнах, де вони вимушені перебувати. Так, прикладом організації творчого колективу і активного його залучення до концертно-волонтерських виступів є діяльність у німецькому Гамбурзі аспірантки ХДАК Катерини Жук, яка суміщає науково-дослідницьку роботу з концертно-просвітницькою. За часи вимушеного перебування в Німеччині Катерина на чолі фольклористичного гурту «Родовід» взяла участь у багатьох десятках творчих акцій, активно пропагуючи українські музичні фоль-

клорні зразки серед найрізноманітнішої аудиторії (Большакова, 2022 : 70). Аспірантка також проявила себе за кордоном як потужний науковець-фольклорист неодноразово беручи участь як у різноманітних культурно-просвітницьких заходах, що організуються українською спільнотою Німеччини, так і в міжнародних наукових конференціях. В останній час, після успішного складання іспиту з німецької мови, Катерина також розпочала педагогічну діяльність як викладач музики в загальноосвітній гімназії Гамбурга.

Активну концертно-виконавську діяльність у різних містах півдня Франції провадить інший аспірант ХДАК баяніст Олександр Мовчан, співпрацюючи з низкою провідних французьких музикантів, зокрема з усесвітньо відомим джазовим акордеоністом Рішаром Гальяно. Яскраві виступи як соліста і в складі квартету харківських гітаристів аспірант ХДАК Максим Трянов здійснює в Австрії (Грац, Зальцбург), Німеччині (Дармштадт, відзнака квартету серед близько 400 учасників міжнародних літніх курсів), а також у низці міст України (Київ, Львів, Ужгород та ін.). У Чехії (Прага, Чеське Будйовіце) постійно виступає з місцевими музикантами і займається приватною викладацькою діяльністю нещодавня випускниця факультету музичного мистецтва естрадна вокалістка ХДАК Аліса Варибрус.

Можна навести ще чимало прикладів плідної професійної діяльності вихованців факультету музичного мистецтва ХДАК за кордоном. Подібна ситуація констатується і серед студентів, які нині увійшли до категорії вимушених внутрішніх переселенців в Україні, й серед тих, хто не змінював місце мешкання. За умов від’їзду багатьох музикантів-виконавців і педагогів за межі України чи в інші області й вимушеного залишення ними місць роботи, ці молоді талановиті фахівці за часів повномасштабної російської агресії отримали можливість посісти вакантні посади музикантів-виконавців у творчих колективах, що залишилися в Україні, і викладачів та/або концертмейстерів у державних чи приватних навчальних музичних закладах, успішно суміщаючи навчання в академії з виконавською і педагогічною діяльністю.

Перелічені форс-мажорні обставини, на наш погляд, мають стимулювати суттєвий перегляд програм і вимог до проходження здобувачами I–III рівнів вищої освіти виконавської, педагогічної та науково-педагогічної практики й заповнення ними необхідної документації, адже сталі, напрацьовані десятиліттями мирного життя зв’язки академії в цій сфері, що стосуються укладення угод з навчальними й творчими установами Харкова, які

традиційно були базами проходження студентами практики, за нинішніх обставин, коли низка з них знищена агресором, решта за об'єктивних обставин функціують у обмеженому обсязі, а здобувачі вищої освіти денної форми навчання практично розпорошені по різних містах і країнах, перестали бути актуальними.

Водночас, нинішні численні факти підтвердження професійного визнання наших вихованців саме під час їхнього навчання в ХДАК в різних містах України і в багатьох країнах як потужних перспективних фахівців – музикантів-виконавців, керівників музичних колективів, диригентів, викладачів, молодих науковців можуть і мають стати запорукою залучення в подальшому до участі в обговоренні оновлених освітньо-професійних та освітньо-наукових програм низки нових іногородніх й, що важливо, іноземних стейкхолдерів – провідних музикантів України та зарубіжжя, керівників музичних освітніх закладів, відомих представників українських культурних центрів у різних країнах та ін., які нині постійно контактують зі студентами та аспірантами ХДАК і стають безпосередніми свідками якості реалізації ними на практиці програмних результатів навчання, що визначені у відповідних освітньо-професійних і освітньо-наукових програмах.

Значною є проблема технічної організації практичних групових занять (оркестровий, хоровий класи, клас ансамблю тощо), занять на додаткових музичних інструментах та на фортепіано (не для фахівців-піаністів), адже за умов, в яких зараз перебуває значна кількість здобувачів вищої освіти, вони далеко не завжди мають можливість у встановлений за розкладом час перебувати біля інструменту або в приміщенні, придатному для навчання, до того ж далеко не завжди ці «додаткові» інструменти є можливість придбати, особливо якщо студент нині мешкає в іншому регіоні України або перебуває за кордоном. У таких далеко не поодиноких випадках викладач має вимушено йти на компроміс і, поставивши перед студентами певні завдання й надавши необхідну методику оволодіння гри на інструменті, оцінювати результати самостійного опанування інструментом за надісланими йому відеоматеріалами самостійно вивчених музичних п'єс та оркестрових/хорових/ансамблевих партій.

Важливою складовою в обранні здобувачами індивідуальної освітньої траєкторії є комплекс дисциплін за вибором студентів/аспірантів, який суттєво доповнює обов'язкові дисципліни і призначений для розвитку особистих здібностей кожного споживача освітніх послуг чи то збага-

ченню знань з особисто обраної здобувачем проблематики. Нині на факультеті музичного мистецтва студенти кожного семестру (крім першого) мають можливість в обсязі, передбаченому кожною освітньою програмою, обирати значну кількість додаткових дисциплін: якщо до останнього часу з двох запропонованих дисциплін обиралася одна, то саме в останні два останні роки перелік таких дисциплін збільшився мінімум до чотирьох на кожену позицію. Ці дисципліни охоплюють всі аспекти музичної діяльності: виконавський, музично-теоретичний, музично-історичний, музично-педагогічний, музично-прикладний. Проте зараз пріоритет в обранні тієї чи іншої дисципліни визначається ступенем зацікавленості нею більшістю студентів з кожної академічної групи відповідно до певної освітньо-професійної програми. Водночас, у перспективі, за більш сприятливих матеріальних та організаційних умов навчання, передбачений варіант, коли здобувачі, що навчаються за певною освітньою програмою, зможуть обирати ту чи іншу дисципліну не простою більшістю в кожній академічній групі, а саме індивідуально. Це надасть змогу, наприклад, академічному піаністу чи скрипалю опанувати курс джазової імпровізації, вокалісту оволодіти грою на якомусь інструменті крім обов'язкового фортепіано, будь-якому інструменталісту відвідувати лекції з історії української хорової або духовної музики тощо.

Сферою можливого перегляду засад надання здобувачам необхідного комплексу загальних і фахових компетентностей при студентоцентрованому навчанні за надскладних умов, в яких вже два роки перебуває Харків, має стати безпосередній контакт викладача з кожним із студентів чи аспірантів. Цьому сприяє розмаїття можливостей спілкування, яке зараз доступне переважній більшості здобувачів завдяки телефонному зв'язку, електронній корпоративній чи, за потреби, особистій пошті, а також значній кількості інтернет-платформ, які, в чомусь дублюючи одна одну, тим не менш, надають змогу варіювати їх застосування залежно від реальних можливостей конкретного викладача і конкретного студента (аспіранта), адже не в усіх регіонах країни, що перебуває у стані повномасштабної війни, а також за кордоном, де нині перебуває певна кількість викладачів і студентів, є постійна реальна можливість користуватися якимось одним засобом зв'язку.

Отже, в нагоді викладачам і здобувачам вищої освіти, крім офіційно затвердженої в ХДАК платформи <https://meet.google.com/>, на якій відбуваються online-заняття, в нагоді постійно стають

такі платформи як Zoom, що найчастіше використовується для проведення наукових та науково-практичних конференцій, симпозіумів, круглих столів, творчих зустрічей, засідань спеціалізованих рад із захисту дисертацій тощо, Viber, де відбувається безпосереднє інтернет-листування деканату зі старостами факультету музичного мистецтва, Facebook, де розташовані сторінки деканату факультету музичного мистецтва, усіх кафедр факультету, особисті акаунти багатьох викладачів і студентів тощо. Зі здобувачами можна контактувати в Messenger, на платформах Skype, Whats App. Між собою студентська молодь також активно спілкується в соціальних мережах Instagram та X (колишній Twitter), викладає і переглядає численні відео, зокрема рекомендовані в навчальних цілях педагогами, не лише на найвідомішому YouTube, а й на платформі TikTok тощо.

Як зазначає доктор мистецтвознавства, доцент кафедри теорії та історії музики ХДАК В. Щепакін, «за наявності в студентських групах іноземних студентів, зокрема громадян Китаю, які дуже цінують рівень професійної музичної підготовки, який надають їм українські ЗВО, слід враховувати часову різницю між Україною і Китаєм, використовувати для зв'язку з ними розповсюджений в Китаї WeChat, а також те, що зважати на те, що деякі найпопулярніші в Україні інтернет-ресурси, зокрема Facebook, YouTube практично закриті в Китаї для вільного доступу. Тож, пропонуючи студентам, наприклад, посилання на якесь відео з YouTube з метою його перегляду та/або аналізу, слід урахувувати, що таке завдання китайськими студентами <...> виконано не буде за об'єктивних обставин. Викладачі мають надати студентам якомога більше різних можливостей і варіантів зв'язку з ними. <...> І, безумовно, задля покращення якості освіти студентів, не обмежувати час і засоби контактів (письмових, аудіо-, відеозв'язків) з будь-яким із здобувачів вищої освіти» (Щепакін, 2022 : 88–89).

Українським студентам постійно стає в нагоді під час усього терміну навчання Wikipedia – найвідоміша багатомовна загальнодоступна інтернет-енциклопедія, натомість у Китаї, після блокування Wikipedia цією країною в 2005 р., з'явилися дві власні електронні мережі енциклопедичного наповнення: Hudong та Baidu Baike, які за кількісними показниками оприлюднених енциклопедичних статей впевнено посідають відповідно

перше і друге місце у світі: кожна з них за об'ємом оприлюднених у них довідково-енциклопедичних матеріалів набагато більша, ніж англійська і німецькомовна Wikipedia разом. Цей фактор також важливо враховувати при заняттях зі здобувачами з Китаю або під час ведення таких курсів, як, наприклад, «Музична культура позаєвропейських цивілізацій» тощо.

До введення вимоги щодо обов'язкового в ХДАК проведення групових занять на платформі <https://meet.google.com/>, де обмежена можливість вести запис проведеного заняття, безсумнівною перевагою занять online була можливість зберігання (за умови ведення відеозапису лекції або семінару) на відповідній платформі (Skype, Zoom та ін.) відео <...> протягом певного часу (на платформі Skype, наприклад, записане відео не видаляється протягом 30 діб) (Большакова, 2021 : 77). Натомість нині значна частина викладачів, які ведуть лекційні заняття online, викладають у стрічці <https://classroom.google.com/> конспекти або основні положення проведених лекцій, з якими мають можливість ознайомитися всі відвідувачі курсу – як ті, хто були присутні, так і ті, хто за різних обставин не мав можливості приєднатися до заняття.

Висновки. Запропоновані шляхи вирішення проблем, пов'язаних із особливостями навчання в період війни в прифронтовому Харкові, мають стати в нагоді викладачам і студентам у навчальному процесі та під час проходження ними практики, оволодіння навичками гри на додатковому (обов'язковому) інструменті, обранні курсів за вибором тощо на факультеті музичного мистецтва ХДАК. Постійне накопичення досвіду комбінування online- і дистанційного навчання професорсько-викладацьким складом факультету в поєднанні із студентоцентризованою орієнтацією навчання вже неодноразово, попри всі складнощі сьогодення, приносило високі результати, свідомством чого слугують якісні результати атестаційних іспитів, продемонстровані здобувачами I і II рівнів вищої освіти у 2022–2024 рр., а також численні вдалі захисти дисертацій нашими аспірантами за цей надскладний період.

Перспективою подальших досліджень у даній сфері має стати більш детальний аналіз конкретних зрушень і інновацій, що застосовуються в мистецькій, зокрема музичній сфері при студентоцентризованому навчальному процесі за сучасних суворих воєнних реалій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Біляковська О. О., Біницька К. М. Студентоцентризований підхід як нова парадигма якості освітнього процесу у закладах вищої освіти. *Гуманітарний форум*, 2023. Вип. 1, т. 1. С. 10–15. DOI: [https://doi.org/10.60022/1\(1\)-2GF](https://doi.org/10.60022/1(1)-2GF)

2. Бойко В. Г. Спадкоємність традицій хорової школи ХДАК у європейському культурному просторі. *Культурологія та соціальні комунікації: інноваційні стратегії розвитку* : матер. міжнар. наук. конф., 22–23 листопада 2023 р. У 2 ч. Ч. 2. Харків : ХДАК, 2023. С. 170–171.
3. Большакова Т. Викладачі, студенти і випускники факультету музичного мистецтва ХДАК часів російської агресії: мистецький спротив. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2022. Вип. 57, т. 1. 65–74. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/57-1-8>
4. Большакова Т. Теоретико-методологічні засади організації дистанційного навчання в контексті музикознавчої діяльності. *Культура України*. 2021. Вип. 73. С. 72–80. DOI: <https://doi.org/10.31516/2410-5325.073.10>
5. Гула Л. Студентоцентризований підхід до організації самостійної роботи студентів у ЗВО. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2020. Вип. 27, т. 2. С. 157–161. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863.2/27.203545>
6. Другий (магістерський) рівень вищої освіти. Ступінь «магістр». Галузь знань 02 «Культура і мистецтво», спеціальність 025 «Музичне мистецтво». Київ : Міністерство освіти і науки України, 2020. 14 с. (Стандарт Міністерства освіти і науки України)
7. Кушнарченко Н., Соляник А. Студентоцентризований підхід у підготовці фахівців документознавчого профілю. *Вісник Книжкової палати*. 2022. Вип. 10. С. 32–43. DOI: [https://doi.org/10.36273/2076-9555.2022.10\(315\)](https://doi.org/10.36273/2076-9555.2022.10(315))
8. Лазоренко Л., Красненко О. Організація студентоцентризованого навчання зі студентами факультету інформаційних технологій. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. Літературознавство. Мовознавство. Фольклористика. 2021. Вип. 2 (30). С. 42–46. DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2659.2021.30.11>
9. Про затвердження Переліку територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих Російською Федерацією (із змінами) / М-во з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України. Наказ № 309 від 22.12.2022 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1668-22#Text> (дата звернення: 29.01.2024).
10. Перший (бакалаврський) рівень вищої освіти. Ступінь «бакалавр». Галузь знань 02 «Культура і мистецтво», спеціальність 025 «Музичне мистецтво». Київ : Міністерство освіти і науки України, 2019. 16 с. (Стандарт Міністерства освіти і науки України)
11. Студентоцентризоване освітнє середовище. Сучасна структура та місце здобувача / Капустник В. А., Лещина І. В., Марковський В. Д., Завгородній І. В. *Студентоцентризований навчальний процес як запорука забезпечення якості вищої медичної освіти*: матеріали ЛІП навч.-метод. конф. ХНМУ (Харків, 29 січня 2020 р.). Харків : ХНМУ, 2020. № 10. С. 3–8.
12. Третій (освітньо-науковий) рівень вищої освіти, ступінь «доктор філософії», галузь знань 02 «Культура і мистецтво», спеціальність 025 «Музичне мистецтво». Київ : Міністерство освіти і науки України, 2022. 14 с. (Стандарт Міністерства освіти і науки України)
13. Щепакін В. М. Дистанційне навчання за музичними освітніми програмами у воєнний час: проблеми і їх вирішення. *Мистецька освіта у міждисциплінарному вимірі*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (7–8 червня 2022 р., м. Харків). Харків : ХНПУ ім. Г. С. Сковороди. С. 84–89.
14. Boyle K. Students as teachers: A study of UK undergraduate music students' experiences and perceptions of instrumental and singing teaching. *Arts and Humanities in Higher Education*. 2003. DOI: <https://doi.org/10.1177/1474022231213974>
15. Coutts L., Hill J. (2023). Tertiary music students' perspectives on activist-musicianship: Approaches, challenges, and perceived role of higher music education. *Research Studies in Music Education*. № 45, iss. 3. P. 616–633. DOI: <https://doi.org/10.1177/1321103X221109518>
16. Iglesias P. M. C., Vidal-Puga J., Pino-Juste M. R. The role of self and peer assessment in Higher Education. *Studies in Higher Education*. 2022. № 47, iss. 3. P. 683–692. DOI: <https://doi.org/10.1080/03075079.2020.1783526>
17. O'Connor K. Constructivism, curriculum and the knowledge question: tensions and challenges for higher education. *Studies in Higher Education*. 2022. № 47, iss. 2. P. 412–422. DOI: <https://doi.org/10.1080/03075079.2020.1750585>
18. Zhang Le-Xua, Leung Bo-Wah (2023). Context matters: adaptation of student-centred education in China school music classrooms. *Music Education Research*. 2023. № 25, iss. 4. P. 418–434. DOI: <https://doi.org/10.1080/14613808.2023.2230587>

REFERENCES

1. Biliakovska O. O., Binytska K. M. (2023). Studentotsentrovanyi pidkhd yak nova paradyhma yakosti osvitnoho protsesu u zakladakh vyshchoi osvity. [Student-centered approach as a new paradigm of the quality of the educational process in institutions of higher education] *Humanitarnyi forum – Humanitarian forum*, 1, No. 1. 10–15. DOI: [https://doi.org/10.60022/1\(1\)-2GF](https://doi.org/10.60022/1(1)-2GF) [in Ukrainian].
2. Boiko V. (2023). Spadkoiemnist tradytsii khorovoi shkoly KhDAK u yevropeiskomu kulturnomu prostori. [Inheritance of the traditions of the Choral School of the KhSAK in the European cultural space]. *Kulturolohiia ta sotsialni komunikatsii: innovatsiini stratehii rozvytku* : mater. mizhnar. nauk. konf., 22–23 lystopada 2023 r. – Culturology and social communications: innovative development strategies : materials of international of science conference, November 22–23, 2023. In 2 hours, Part 2. KhSAK. 170–171. [in Ukrainian].
3. Bolshakova T. (2022). Vykladachi, studenty i vypuskniky fakultetu muzychnoho mystetstva KhDAK chasiv rosiiskoi ahresii: mystetskyi sprotyv. [Teachers, students and graduates of the Department of musical art of the KhSAK during the times of Russian aggression: artistic resistance] *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk. – Current issues of humanitarian sciences*. 57, Part 1. 65–74. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/57-1-8> [in Ukrainian].
4. Bolshakova T. (2021). Teoretyko-metodolohichni zasady orhanizatsii dystantsiinoho navchannia v konteksti muzykovednavchoi diialnosti. [Theoretical and methodological principles of distance learning organization in the context

of musicology] *Kultura Ukrainy – Culture of Ukraine*. 73. 72–80. DOI: <https://doi.org/10.31516/2410-5325.073.10> [in Ukrainian].

5. Gula L. (2020). Studentotsentrovanyi pidkhid do orhanizatsii samostiinoi roboty studentiv u ZVO. [A student-centered approach to the organization of independent work of students in higher education institutions] *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk. – Current issues of humanitarian sciences*. 27, 2. 157–161. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863.2/27.203545> [in Ukrainian].

6. Druhyi (mahisterskyi) riven vyshchoi osvity. Stupin “mahistr”. Haluz znan 02 “Kultura i mystetstvo”, spetsialnist 025 “Muzychne mystetstvo”. [The second (master’s) level of higher education. Master’s degree. Field of knowledge 02 “Culture and art”, specialty 025 “Musical art”]. Kyiv : Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy. (Standart Ministerstva osvity i nauky Ukrainy) – Kyiv: Ministry of Education and Science of Ukraine, 2020. 14 p. (Standard of the Ministry of Education and Science of Ukraine). [in Ukrainian].

7. Kushnarenko N., Solianyuk A. (2022). Studentotsentrovanyi pidkhid u pidhotovtsi fakhivtsiv dokumentoznavchoho profilii. [A student-centered approach in the training of specialists in the documentary profile] *Visnyk Knyzhkovoï palaty. – Bulletin of the Book Chamber*. 10. 32–43. DOI: [https://doi.org/10.36273/2076-9555.2022.10\(315\).32-43](https://doi.org/10.36273/2076-9555.2022.10(315).32-43) [in Ukrainian].

8. Lazorenko L., Krasnenko O. (2021). Orhanizatsiia studentotsentrovanoï navchannia zi studentamy fakultetu informatsiinykh tekhnolohii. [Organization of student-centered training with students of the Department of Information Technologies] *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Literaturoznavstvo. Movoznavstvo. Folklorystyka. – Bulletin of Taras Shevchenko Kyiv National University. Literary studies. Linguistics. Folkloristics*. 2 (30). 42–46. DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2659.2021.30.11> [in Ukrainian].

9. Pro zatverdzhennia Pereliku terytorii, na yakykh vedutsia (velysia) boiovi dii abo tymchasovo okupovanykh Rosiiskoiu Federatsiieiu (iz zminamy) [On Approval of the List of Territories Where Hostilities Are Conducted or Temporarily Occupied by the Russian Federation (as amended)] / Miinisterstvo z pytan reintehratsii tymchasovo okupovanykh terytorii Ukrainy. Nakaz № 309 vid 22.12.2022 r. – Ministry of Reintegration of the Temporarily Occupied Territories of Ukraine. Order No. 309 of 12/22/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1668-22#Text> [in Ukrainian].

10. Pershyi (bakalavrskyi) riven vyshchoi osvity. Stupin “bakalavr”. Haluz znan 02 “Kultura i mystetstvo”, spetsialnist 025 “Muzychne mystetstvo” (2019). [First (bachelor) level of higher education. Bachelor’s degree. Field of knowledge 02 “Culture and art”, specialty 025 “Musical art”]. Kyiv : Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy. (Standart Ministerstva osvity i nauky Ukrainy) – Kyiv: Ministry of Education and Science of Ukraine, 2019. 16 p. (Standard of the Ministry of Education and Science of Ukraine). [in Ukrainian].

11. Studentotsentrovane osvितnie seredovyshche. Suchasna struktura ta mistse zdobuvacha [Student-centered educational environment. Modern structure and location of the acquirer] (2020) / Kapustnyk V. A., Leshchyna I. V., Markovskiy V. D., Zavorodnii I. V. Studentotsentrovanyi navchalnyi protses yak zaporuka zabezpechennia yakosti vyshchoi medychnoi osvity: materialy LIII navch.-metod. konf. KhNMU (Kharkiv, 29 sichnia 2020 r.). – Student-centered educational process as a guarantee of ensuring the quality of higher medical education: materials LIII educational method. conf. KhNMU (Kharkiv, January 29, 2020). 10. 3–8. [in Ukrainian].

12. Tretii (osvitno-naukovyi) riven vyshchoi osvity, stupin “doktor filosofii”, haluz znan 02 “Kultura i mystetstvo”, spetsialnist 025 “Muzychne mystetstvo”. [The third (educational and scientific) level of higher education, the degree “Doctor of Philosophy”, field of knowledge 02 “Culture and art”, specialty 025 “Musical art”]. Kyiv : Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy. (Standart Ministerstva osvity i nauky Ukrainy) – Kyiv: Ministry of Education and Science of Ukraine, 2022. 14 p. (Standard of the Ministry of Education and Science of Ukraine). [in Ukrainian].

13. Shchepak V. (2022). Dystantsiine navchannia za muzychnymy osvितnimy prohramamy u voiennyi chas: problemy i yikh vyrishennia. [Distance learning in musical educational programs during wartime: problems and their solutions]. *Mystetska osvita u mizhdystsyplinarnomu vymiri: materialy Vseukr. nauk.-prakt. konf. (7–8 chervnia 2022 r., m. Kharkiv).* – Art education in an interdisciplinary dimension: materials of the All-Ukrainian scientific and practical conference (June 7–8, 2022, Kharkiv). Kharkiv: KhNPU named after H. Skovorody. 84–89. [in Ukrainian].

14. Boyle K. (2023). Students as teachers: A study of UK undergraduate music students’ experiences and perceptions of instrumental and singing teaching. *Arts and Humanities in Higher Education*. DOI: <https://doi.org/10.1177/14740222231213974>

15. Coutts L., Hill J. (2023). Tertiary music students’ perspectives on activist-musicianship: Approaches, challenges, and perceived role of higher music education. *Research Studies in Music Education*. 45, iss. 3. 616–633. DOI: <https://doi.org/10.1177/1321103X221109518>

16. Iglesias P. M. C., Vidal-Puga J., Pino-Juste M. R. (2022). The role of self and peer assessment in Higher Education. *Studies in Higher Education*. 47, iss. 3. 683–692. DOI: <https://doi.org/10.1080/03075079.2020.1783526>

17. O’Connor K. (2022). Constructivism, curriculum and the knowledge question: tensions and challenges for higher education. *Studies in Higher Education*. 47, iss. 2. P. 412–422. DOI: <https://doi.org/10.1080/03075079.2020.1750585>

18. Zhang Le-Xua, Leung Bo-Wah (2023). Context matters: adaptation of student-centred education in China school music classrooms. *Music Education Research*. 25, iss. 4. 418–434. DOI: <https://doi.org/10.1080/14613808.2023.2230587>